

Hvorfor er noen land fattige og vanstyrte? To bøker om institusjonenes betydning for politisk og økonomisk utvikling

Anmeldt av SVEN RØGEBERG*,

Lektor, Sonans Drammen

Hvorfor har noen land opplevd vekst og velstand, mens andre land ikke unnslipper fattigdom, sykdom og tidlig død? Hvorfor fikk Vesten rettsstat og demokrati, mens vilkårlighet, rettsløshet og borgerkriger fortsetter å dominere politikken i Afrika? To nylig utgitte bøker konvergerer i synet på institusjonenes sentrale betydning for å forklare politiske og økonomiske forskjeller i verden. Begge bøker konkluderer med at vestlig bistand har forsterket den politiske oppløsningen og den økonomiske tilbakegangen flere stater i Afrika har opplevd etter frigjøringen fra kolonimaktene.

Storbritannia – fremskrittets vugge

I boka *The Great Escape – Health, Wealth, and the Origins of Inequality*¹ redegjør Princeton-professor Angus Deaton for hvordan vi i Vesten unnslopp fattigdom, sykdom og tidlig død i perioden etter opplysningstiden og den industrielle revolusjon.

Økningen i levestandard og levealder begynte først i Storbritannia i kjølvannet av den industrielle revolusjon. Før 1750 lå den forventete levealder, selv for overklassen, på under 40 år. Penger og store palasser gav ingen beskyttelse mot de samme smittsomme sykdommene som drepte allmuen. Den forventede levealderen var også utsatt for sterke endringer ettersom epidemier, kriger og uår gjorde innhogg i befolkningen. Etter 1750 ble svingningene for den britiske befolkningen mindre, og levealderen steg jevnt, men ikke med mer enn noen få år, fram mot 1850. Derimot steg den forventede levealderen for de rikeste av de rike, de hertugelige familier, med 20 år i samme periode. Den viktigste grunnen til denne store ulikheten var introduksjonen av inokulasjon, dvs. immunisering mot kopper. Metoden var kjent i Tyrkia, Afrika og Kina, og ble benyttet i den engelske overklassen i femti år før Edward Jenner i 1796 oppdaget vaksinen.²

*Korrespondanse: Sven Røgeberg, Lektor, Sonans Drammen. Email: sven.rogeberg@akademiet.no

¹Angus Deaton (2013), *The Great Escape – Health, Wealth, and the Origins of Inequality*. Princeton: Princeton University Press.

²Ibid. 85.

Etter den industrielle revolusjon har Vesten dratt fra resten av verden i levestandard og helse. Økningen i levestandard og levealder var ikke forbeholdt overklassen, men omfattet hele befolkningen. Tekniske og medisinske gjennombrudd var viktige. Økonomen Deaton understreker hvor viktig press fra arbeiderne og dannelsen av politiske allianser var. Allmenn stemmerett, fagforeninger og partidemokrati førte til utformingen av en politikk for en bedre folkehelse. Politikken var basert på vitenskapelig kunnskap om at mikroorganismer forårsaket sykdom og smitte, og styresmaktene initierte kanalisering av kloakk, sikring av vannkilder, vaksinasjonsprogrammer, helsestasjoner, boligbygging og utdanning.

I tilbakeblikk framstår de siste 250 årene med industriell kapitalisme og politisk demokrati i Vesten, som kroneksempelen på det de to økonomene, Daron Acemoglu fra Massachusetts Institute of Technology og James A. Robinson fra Harvard University, kaller et inklusivt system: En i utgangspunktet skjev fordeling av politisk og økonomisk makt hindret ikke de dårligst stilte fra å skaffe seg muligheter for økt levestandard og bedre helse. Tvert imot: gjennom kollektiv organisering og alliansebygging ble det utøvd politisk press som skapte materielle forbedringer og høyere livskvalitet. I boka *Why Nations Fail – The Origins of Power, Prosperity and Poverty*³ starter Acemoglu og Robinson sin undersøkelse av institusjonens betydning for det livet folk lever i byen Nogales, som egentlig er to byer: den ene ligger i den amerikanske delstaten Arizona, den andre i den meksikanske delstaten Sonora.

Once upon a time in America

Byen Nogales er delt i to av et gjerde: nord for gjerdet er USA, sør for gjerdet er Mexico. Innbyggerne på nordsiden av gjerdet lever lengre og tryggere liv, og tjener tre ganger så mye som naboene i sør. Det er ingen forskjell i geografi og klima nord og sør for grensen. Innbyggerne på begge sider av grensen er utsatt for de samme sykdommene, har samme etniske bakgrunn, liker den samme maten og musikken, slik at det er grunnlag for å si at de har den samme kulturen.⁴ Hvorfor arter da livet seg så forskjellig? Fordi Mexico, ja hele Latin-Amerika ble kolonisert på en annen måte enn Nord-Amerika.

I Nord-Amerika ble privat eiendom og politisk makt bredt distribuert til settlere som selv dyrket jorden. I Latin-Amerika ble eiendom og makt konsentrert hos conquistadorer, som brukte urbefolkningen som arbeidskraft. Acemoglu og Robinson redegjør detaljert for den historiske utviklingen i Mexico og Guatemala. Deres gjennomgang gir grunnlag for å påstå at i de institusjonene som de spanske conquistadorene skapte, ligger roten til Latin-Amerikas historie med bondeopprør, venstreorienterte geriljabevegelser, militærdiktaturer og samrøre mellom korrupte politikere og narkokarteller.

³Daron Acemoglu & James A. Robinson (2013), *Why Nations Fail – The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. London: Profile Books.

⁴Ibid. 9.

Koloniseringen av Amerika og den transatlantiske slavehandelen var en kritisk periode i historien. I Storbritannia og Nord-Amerika førte handelen med koloniene til at kjøpmenn og borgere inngikk en politisk allianse for å bekjempe eneveldet, monopoler og privilegier. Dette la grunnlaget for demokratisk og kapitalistisk utvikling. I Latin-Amerika, Karibia og Afrika førte derimot trekanthandelen til en forsterkning av de institusjonene som allerede konsentrerte den økonomiske og politiske makten hos en liten elite: I Latin-Amerika hos etterkommerne av de spanske erobrerne, i Vest- og Sentral-Afrika hos innfødte konger og høvdinge.⁵

Inklusive og ekstraktive institusjoner

Det sentrale begrepsparet i boka *Why Nations Fail* er inklusive versus ekstraktive institusjoner. Mens land som kan framvise en langvarig og stabil økonomisk vekst har inklusive, har fattige land ekstraktive institusjoner, slik forskjellene mellom USA og Latin-Amerika illustreres i byene Nogales, USA, og Nogales, Mexico. Tilsvarende mener Acemoglu og Robinson at de økonomiske forskjellene mellom tidligere Øst- og Vest-Tyskland, og mellom dagens Nord- og Sør-Korea, best kan forklares ved at to deler av samme land og folk ble underlagt ulike institusjonelle systemer: Mens den ene delen fikk ekstraktive, fikk den andre delen inklusive politiske og økonomiske institusjoner.⁶

Også ekstraktive systemer kan skape en betydelig økonomisk vekst over et kortere tidsrom, slik plantasjeøkonomiene i Karibia og den sovjetiske kommandoøkonomien er eksempler på. Ved å kommandere arbeidskraft fra det lavproduktive jordbruket til den mer produktive tungindustrien oppnådde Sovjet mellom 1928 og 1960 en årlig økonomisk vekst på 6 prosent.⁷ De positive vurderingene blant mange av den tidens økonomiske eksperter – av sovjetsystemets evne til å skape vekst og velstand – finner gjenklang i dagens beundring for det kinesiske økonomiske miraklet, som har bragt hundretalls millioner ut av fattigdom. Men ifølge Acemoglu og Robinson er den kinesiske veksten, som den sovjetiske, dømt til å stoppe opp, hvis ikke også de politiske institusjonene gjøres mer inklusive.

I motsetning til ekstraktive åpner inklusive institusjoner for pluralisme og maktspredning i politikken med bibehold av en sterk sentralmakt. I økonomien åpner de for teknologiske innovasjoner og derigjennom en omstillings- og vekstprosess, som Joseph Schumpeter kalte «kreativ destruksjon».⁸

I *Why Nations Fail* kontrasterer forfatterne inklusive med ekstraktive institusjoner, som er kjennetegnet av politisk absolutisme og økonomisk konservatisme. Acemoglu og Robinson viser med historiske eksempler at eneveldige herskere sier ja til nye teknologier bare så lenge de trykker eller forsterker deres makt. Teknologiske endringer

⁵Ibid. 114–15.

⁶Ibid. 49, 71–74.

⁷Ibid. 127.

⁸Ibid. 84.

som undergraver deres egen maktbase, eller som uthuler den politiske og økonomiske makten til grupper de støtter seg på, blir møtt med frykt og skepsis.

Derfor forbød de osmanske sultanene boktrykking. Trykte bøker førte til spredning av nye ideer, som gjorde det vanskeligere å kontrollere befolkningen. Derfor motsatte de eneveldige herskerne i Russland og i Østerrike-Ungarn seg jernbaner og fabrikker. De fryktet, med rette, at tusenvis av knekter og tjenestepiker ville rømme fra godsherrenes åk og slutte seg til politiske bevegelser som opponerte mot eneveldet. Herskerne fryktet industrialiseringen, fordi den ville undergrave det jordbruksbaserte fundamentet for enevelde som styreform.

Acemoglu og Robinson drøfter historiske caser fra ulike tidsperioder for å vise hvordan det sentrale begrepsparet ekstraktive versus inklusive institusjoner kan belyse forskjeller og likheter i økonomisk og politisk utvikling. Etter å ha sammenlignet kommandoøkonomien i Sovjet med den koloniale plantasjeøkonomien i Karibia, trekker forfatterne linjer fra keiserrikene i Europa til kongedømmet Kongo i Afrika.

Kongo som historisk case

Da kongedømmet Kongo, hvis hovedstad med 60 000 innbyggere var større enn London, kom i kontakt med portugiserne på slutten av 1400-tallet, utspilte den destruktive dynamikken til ekstraktive institusjoner seg i Sentral- Afrika.⁹

Makteliten reagerte på de insentivene som den transatlantiske trekanthandelen ga til å fange og selge slaver. Derfor tok de raskt i bruk en dødelig europeisk innovasjon: skytevåpenet.

Den eneveldige kongen, som også konverterte til katolisismen, hadde derimot ingen interesse av å ta i bruk i stor skala de andre teknikkene portugiserne brakte med seg, nemlig hjulet og ploegen. Å ta til fange og å selge slaver var mye mer profitabelt enn å øke produktiviteten i jordbruket. Og innbyggerne hadde ingen insentiver til å øke jordbruksproduksjonen, da de visste at et eventuelt økt overskudd ville bli ekspropriert av kongen, hvis de da var så heldige at de selv ikke ble tatt til fange og solgt som slaver.

I de delene av Vest- og Sentral-Afrika som ble berørt av slavehandelen førte derfor utviklingen ikke til at de ekstraktive institusjonene ble erstattet av mer inklusive, slik som i Storbritannia og Nord-Amerika. Tvert imot, de ekstraktive institusjonene ble ytterligere forsterket. Kongo var den første afrikanske staten som ble transformert til en absolutistisk slavestat. Andre slavestater oppsto også i Vest-Afrika, deriblant Oyo i Nigeria, Dahomey i Benin og Ashantiriket i Ghana.¹⁰

Disse institusjonene, som var basert på tvang og overgrep mot innbyggerne, ble tatt over og forsøkt utnyttet av de europeiske kolonimaktene i imperialismens epoke. Da de europeiske kolonimaktene kom til Afrika for annen gang for å erobre også det indre av kontinentet, var det som sterke industrielle nasjonaløkonomier. De hadde

⁹Ibid. 58–60.

¹⁰Ibid. 254.

gjennomgått en industriell revolusjon og etablert en kapitalistisk vekstøkonomi, som hadde sine viktigste forutsetninger i de institusjonelle endringer Atlanterhavshandelen og det første møtet med Afrika førte til 300 år tidligere.

Dikotomien mellom ekstraktive og inklusive institusjoner er et enkelt og elegant grep for å forstå den ulike utviklingen i ulike deler av verden i de siste 500 årene. Mens Vesten opplevde vekst og velstand, unnslopp ikke Afrika fattigdom, sykdom og tidlig død. Mens Vesten kvittet seg med eneveldige herskere, fortsatte vilkårlighet, rettsløshet og borgerkriger å dominere politikken i Afrika. Mens Vesten utviklet demokrati og industriell kapitalisme, gikk afrikanske land i motsatt retning og ble råvareprodusenter styrt av diktatorer.

I løpet av den korte tiden imperialismen i Afrika varte, undergravde de europeiske kolonimaktene de tradisjonelle kildene til autoritet, uten å skape noe som lignet på en moderne stat som kunne overleve overgangen til uavhengighet etter avkoloniseringen. Britenes indirekte styre i Afrika var et forsøk på å utøve innflytelse gjennom en minimal administrasjon. I boka *Political Order and Political Decay* kaller Francis Fukuyama det for kolonialisme på sparebluss, «colonialism on the cheap»,¹¹ fordi det ikke ble investert tilstrekkelig med ressurser i politiske institusjoner som kunne holde landet sammen etter at britene hadde trukket seg ut. Konsekvensene av en slik politikk ser vi paralleller til i dagens Afghanistan og Irak, hvor det etter de amerikanskledede militære intervensjonene ikke har vært politisk vilje til å betale for årtier med okkupasjonsstyre. Etter at den utenlandske militære tilstedeværelsen trappes ned, eskalerer sekteriske og politiske konflikter, og den nyinnsatte sentralmakten viser seg både å være for svak og å mangle legitimitet.

I Afrikas tilfelle redegjør Acemoglu og Robinson detaljert for utviklingen i den tidligere britiske kolonien Sierra Leone, som fikk sin selvstendighet i 1961, der all statlig autoritet kollapset i løpet av tretti år. Mønsteret med land som etter frigjøringen brøt sammen i borgerkriger og statsoppløsning, viste seg flere steder i Afrika: i Angola, Elfenbenskysten, Den demokratiske republikken Kongo, Liberia, Mosambik, Republikken Kongo, Sudan og Uganda.

I Sierra Leone og i andre afrikanske land preget av politisk oppløsning og borgerkriger, ble den positive utviklingen i folkehelse og levealder etter andre verdenskrig reversert. Som følge av spredning av medisinsk kunnskap og teknologi ble den enorme forskjellen i forventet levealder mellom rike og fattige land, som hadde utviklet seg etter starten på den industrielle revolusjon, kraftig redusert på kort tid.¹²

Angus Deaton forteller suksesshistoriene om redusert spebarns- og barnedødelighet som følge av antibiotika, skadedyrbejempelse, vaksiner og distribusjon av rent vann. Mange av disse tiltakene ble gjennomført i regi av FN organisasjonene UNICEF og WHO.¹³ Levealderen i fattige afrikanske land steg inntil hiv og aids-epidemien spredte seg på 1990-tallet. I 2002 ble The Global Fund to Fight AIDS,

¹¹Francis Fukuyama (2014), *Political Order and Political Decay*. Farrar, Straus & Giroux, New York, 298.

¹²Deaton (2013), 101–103.

¹³Ibid. 103–04.

Tuberculosis and Malaria, etablert. Den største bidragsyteren er USA. De fleste vestlige land deltar i finansieringen av fondet i tillegg til store private stiftelser som Bill & Melinda Gates Foundation. Deaton benekter ikke at helse- og vaksinasjonsprogrammene har hatt gode virkninger. Men programmer rettet mot enkeltsykdommer bidrar ofte til å trekke ressurser og legepersonell bort fra primærhelsetjenestene, og dermed svekkes kapasiteten til å levere folkehelse som rent vann, sanitære forhold og helseriktig ernæring. Det gir både mer status og mer lønn å arbeide for utenlandske givere, og dermed reduseres statenes kapasitet til å bygge opp et helsevesen som drives og finansieres av befolkningene selv.¹⁴

Bistandsillusjonen

Etter at landene i Afrika ble selvstendige har rike vestlige land brukt store summer på bistand for å hjelpe fattige land med folkehelse og økonomisk utvikling. Ifølge Deaton - som henter sine data fra OECDs utviklingskomité - er størrelsen på pengestrømmen fra offentlige og private givere til fattige land så stor at globalt ville ingen person måttet leve på under en dollar dagen, hvis bistandspenger hadde blitt overført direkte fra rike givere til fattige mottakere. Når bistanden ikke har den ønskede effekten, skyldes det at giverne ligger under for det han kaller bistandsillusjonen: å overføre bistandspenger tenkes i analogi med det å pumpe vann inn i et rør: Hvis det bare fylles på nok vann i den ene enden, vil det strømme vann ut i den andre enden. Givere som ligger under for denne illusjonen oppfatter det å utrydde fattigdom og redde livet til døende barn som et teknisk problem, på linje med det å reparere vasken eller bilen.

Det finnes omtrent et dusin stater i Afrika hvor store deler av de offentlige utgiftene dekkes gjennom utenlandsk hjelp. Deaton hevder at Benin, Burkina Faso, Den demokratiske republikken Kongo, Etiopia, Madagaskar, Mali, Niger, Sierra Leone, Togo og Uganda er blant de landene hvor bistandspenger i en årrekke har utgjort mer enn 75 prosent av de offentlige utgiftene. I Kenya og Zambia utgjør bistandsoverføringer henholdsvis en fjerdedel og halvparten av offentlig pengebruk.¹⁵ Desto mer avhengig mottagerstatene blir av utenlandsk støtte, desto mindre insentiv får de, ifølge Deaton, til å inndrive skattepenger og desto mindre lydhøre blir de for befolkningens krav.¹⁶

Hva med forsøk på å gjøre bistanden avhengig av at mottakerlandene oppfyller visse betingelser av institusjonell art, som f.eks. økt markedsliberalisering eller demokratisk utvikling? Slik bistand er ifølge Acemoglu og Robinson like lite effektiv som u-hjelp uten betingelser.¹⁷ Land som ikke innfrir betingelsene fortsetter å motta like mye hjelp som de som tilfredsstill dem. Grunnen er enkel: Disse landene har ofte mer behov for hjelp. Å knytte betingelser til hjelpen bidrar heller ikke til den

¹⁴Ibid. 307–12.

¹⁵Ibid. 296.

¹⁶Ibid. 294–95.

¹⁷Acemoglu & Robinson (2013), 453–54.

ønskede demokratiske institusjonsbyggingen. Selv i Afrika sør for Sahara, hvor en stor del av de offentlige budsjettene finansieres av bistandspenger, vil økningen en diktator kunne få i bistand mot at han svekket sin egen makt, være for liten og ikke verdt risikoen.

Ifølge Deaton forsøker utviklingsforskere å isolere effektene bistanden har på den økonomiske veksten i mottagerlandene fra andre årsaks- og påvirkningsfaktorer. De fleste studier finner en negativ korrelasjon mellom bistand og økonomisk vekst. For Deaton er dette et viktig poeng, men ikke avgjørende, fordi beregningene ikke tar hensyn til de negative virkningene ulike nødssituasjoner kan ha hatt på bistanden.

Når lignende studier gjøres av investeringer – utgifter til maskiner, fabrikker, telekommunikasjon og infrastruktur, alt det som understøtter framtidig velstand – er veksteffekten entydig positiv. Men bistand virker ikke som investeringer. Ifølge Deaton handler det ikke om at fattige land mangler penger. Det de mangler er institusjoner som sikrer en sosial kontrakt mellom regjering og de regjerte, mellom stat og folk. Bistand undergraver denne kontrakten.¹⁸

På dette punktet kritiserer Deaton moralfilosofen Peter Singers universelle altruisme.¹⁹ Singer argumenterer for at det å ikke donere penger til hjelpeorganisasjoner er moralsk sidestilt med det å ikke redde et druknende barn når man er på vei til jobben. Deaton bestrider ikke at geografisk avstand til de nødlidende er moralsk irrelevant. Deaton er ikke uenig i moralen, men i den praktiske gjennomføringen: Penedonasjoner, også når de er effektive i den forstand at de øker livskvaliteten for mottakerne – på kort sikt – kan gjøre det vanskeligere å bygge opp bedre institusjoner – som vil gagne alle medlemmene av fellesskapet på lang sikt. Bistand utenfra kan gjøre fattigdommen og elendigheten større, fordi hjelpen gjør regjeringene mindre opptatte av de fattiges behov.

For både Deaton og forfatterparet Acemoglu og Robinson er dilemmaet for bistandspolitikken det samme i dag som det var på begynnelsen av 1970-tallet, da utviklingsøkonomen Peter Bauer ved London School of Economics skrev boka *Dissent on Development*.²⁰ Hvis betingelsene for utvikling og vekst er til stede i mottakerlandene, vil penger og kapital enten skaffes til veie lokalt eller bli investert fra utlandet. Da behøves ikke bistand. Hindrer derimot de lokale forholdene utvikling, er bistand direkte skadelig, fordi den bidrar til å befeste dysfunksjonelle politiske og økonomiske institusjoner.

Konklusjon

I *Why Nations Fail* drøfter Acemoglu og Robinson – gjennom casestudier – den historiske opprinnelsen til og utviklingsdynamikken i ekstraktive og inklusive institusjoner, som har vært avgjørende for ulikhetene i verden.

¹⁸Deaton (2013) 295.

¹⁹Ibid. 271, 306.

²⁰Ibid. 273 (Deaton parafaserer Peter Bauer, *Dissent on Development*).

I *The Great Escape* belegger Deaton ulikhetene i levestandard og helse med data han illustrerer ved hjelp av grafer. For sammenstillingen av data og fakta trekker han veksler på sitt arbeid for Verdensbanken og for Gallup-organisasjonen.

Acemoglu og Robinson skriver flere sider om mislykket bistand²¹ med utgangspunkt i hjelpearbeidet i Afghanistan, som repeterer femtiårgamle bistandsritualer i fattige land og ustabile og utsatte stater, «failed states». Deaton vier den avsluttende del tre av boken sin til spørsmålet om hvordan vi kan hjelpe de som fortsatt lever i nød og elendighet.

Land er fattige og vanstyrte, ikke fordi de mangler penger, men fordi de mangler institusjoner for politisk deltakelse og økonomisk utvikling. Dette er hovedbudskapet i både *Why Nations Fail* og i *The Great Escape*. Mens Vesten utviklet politisk demokrati og en økonomi som genererte vekst og velstand, fikk Afrika og Latin-Amerika isteden institusjoner som beriket en elite som hadde monopol på den politiske makten.

Den historiske bakgrunnen for at den institusjonelle utviklingen tok en så ulik retning ligger i koloniseringen av Amerika og den transatlantiske slavehandelen. Koloniseringen og slavehandelen var en kritisk periode i historien fordi den satte i gang ulike dynamikker i de ulike verdensdelene.

I Latin-Amerika og i Afrika skjerpet trekantshandelen institusjoner som allerede samlet rikdom og makt i hendene på en liten elite: I Latin-Amerika hos arvtakerne etter de spanske erobrerne, i Vest- og Sentral-Afrika hos innfødte konger og høvdinge, som regjerte enevelldige slavestater.

I Nord-Amerika og i Storbritannia førte derimot den transatlantiske trekantshandelen med slaver, koloniprodukter og eksportvarer til at det ble dannet en bred politisk allianse mot eneveldet og dets monopoler. I denne prosessen var regjeringens behov for å skattlegge, viktig for den makt befolkningen kunne utøve. Behovet for skattlegging gav et pådriv for demokrati i Vest-Europa i tiden for de borgerlige revolusjonene, som startet med den engelske revolusjon i 1688.

De liberale politiske institusjonene, som revolusjonene førte til, la grunnlaget for at Vesten dro fra resten av verden sosioøkonomisk. Monopoler ble oppløst, og lover og institusjoner kom på plass som sikret privat eiendom, investeringer og innovasjoner. De politiske institusjonene ble lydøre for presset fra en sosial underklasse. Denne dynamikken gjorde det mulig å mobilisere politiske allianser for sosiale reformer, en utvikling som senere førte til den moderne velferdsstaten.

I Vesten var regjeringenes behov for å skattlegge avgjørende for befolkningens påvirkningskraft. Den alvorligste innvendingen Angus Deaton retter mot bistand er at den hindrer at det kommer i stand en lignende politisk dynamikk i de tidligere europeiske koloniene: I land der bistand utgjør en betydelig del av statsinntektene, blir regjeringene mindre lydøre for befolkningens krav fordi de verken har behov for skatteinntekter eller behov for å bygge opp kapasitet for å samle dem inn.

En jevn strøm av bistandspenger gjør det også fristende for maktgrupper i mottagerlandene å styrte den herskende eliten og sette seg i dens sted.

²¹Acemoglu & Robinson (2013), 450–55.

Bistandspenger kan skjerpe interne konflikter, føre til blodige maktkamper og i ekstreme tilfeller utløse borgerkriger med ufattelige humanitære lidelser for sivilbefolkningen.²²

Deaton mener bistand, og særlig helserettet bistand, kan ha noe for seg på tre betingelser: At det eksisterer relativt velfungerende og anstendige, «decent» regjeringer; at bistandspenger utgjør en liten del av den totale økonomien; at det finnes lokale samarbeidspartnere som ikke har blitt korrumpert, «captured and deformed» av giverne og derfor kan bruke bistanden til å dekke legitime lokale behov.²³

Den siste betingelsen er vanskelig å oppfylle fordi utenlandske givere beveger seg i et institusjonelt og kulturelt minefelt i mottagerlandet. Det er vanskelig å vite hva landet har forutsetninger for å gjøre og hva de mest utsatte og sårbare gruppene virkelig trenger. Fordi bistandsrelasjonen mellom rike givere og fattige mottakere er en maktrelasjon, tilpasser de trengende sine ønsker og behov til det de tror giverne ønsker å høre.²⁴

En konsekvens av bistand er derfor at vanskelige avveininger flyttes fra mottakerlandene til giverlandene. Spørsmål som om bekjempelse av AIDS skal prioriteres framfor kvinners reproduktive helse, avgjøres i giverlandenes parlamenter og politiske offentligheter og ikke i landet det gjelder. Bistand bryter ned demokratiet og den nasjonale suvereniteten i mottagerlandet.²⁵

I tillegg til den politiske skadeeffekten av bistand er konsekvensene for samfunnsøkonomi og folkehelse vanskelig å beregne, også i tilfeller der bistandsprosjekter tilsynelatende har en positiv virkning. Derfor er rådet til Deaton å gi hjelp til Afrika utenfor, og ikke i Afrika: Sletting av illegitim gjeld tatt opp av korruperte regjeringer, stans i våpeneksport, og åpning av hjemmemarkedet for afrikanske produkter. Hvis politikken legges om i de rike giverlandene, vil effekten være både større og sikrere enn bistand.

²²Deaton (2013), 298–299.

²³Ibid. 318.

²⁴Ibid. 303.

²⁵Ibid.